

**АКТУАЛИЗИРАНА
СТРАТЕГИЯ
ЗА РАЗВИТИЕ НА
ПРОФЕСИОНАЛНОТО
ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
ЗА ПЕРИОДА 2019-2021 г.**

2019 г.

София, България

СЪДЪРЖАНИЕ:

- 1. ВЪВЕДЕНИЕ**
- 2. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА**
- 3. ВИЗИЯ**
- 4. ВОДЕЩИ ПРИНЦИПИ**
- 5. ЦЕЛИ**
- 6. ПРИОРИТЕТНИ ОБЛАСТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ**
 - 6.1. Приоритетна област I. Информирани избор, достъп и участие на ученици и възрастни учащи в ПОО в контекста на ученето през целия живот
 - 6.2. Приоритетна област II: Качествено професионално образование и обучение в съответствие с потребностите на пазара на труда
 - 6.3. Приоритетна област III: Устойчиво и ефективно управление и координиране на системата
- 7. УПРАВЛЕНСКИ ПОЛИТИКИ, ДЕЙНОСТИ И МЕРКИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ**
 - Приоритетна област I**
 - 7.1. Кариерно ориентиране
 - 7.2. Разширяване на обхвата, подобряване на достъпа до ПОО и на възможностите за УЦЖ
 - 7.3. Повишаване привлекателността на ПОО
 - Приоритетна област II**
 - 7.4. Развитие и модернизирание на структурата и съдържанието на ПОО
 - 7.5. Изграждане на система за управление на качеството
 - 7.6. Привличане и задържане на учители и преподаватели в професионалното образование и обучение и повишаване на квалификацията и компетентностите им
 - 7.7. Постигане на динамично съответствие между търсени и предлагани умения: Професии и държавни образователни стандарти за придобиване на професионална квалификация
 - 7.8. Развитие на дуалната система на обучение

Приоритетна област III

7.9. Комплексен подход в политиката по ПОО в контекста на ученето през целия живот; Усъвършенстване на системата за управление на професионалното образование и обучение и създаване на капацитет на всички нива и във всички фази: планиране, изпълнение, мониторинг, финансиране

7.10. Партньорство и координиране в ПОО. Съгласуване с други политики в социално-икономическия сегмент

7.11. Подобряване на функционирането и крайните резултати в системата на ПОО чрез целенасочени финансови политики

8. ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА

9. ФИНАНСИРАНЕ

10. НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО И ОТЧИТАНЕ

Списък на използваните съкращения

АЗ	Агенция по заетостта
ДОС	Държавен образователен стандарт
ЕК	Европейска комисия
ЕС	Европейски съюз
ЕСФ	Европейски социален фонд
ЗПОО	Закон за професионалното образование и обучение
ЗПУО	Закон за предучилищното и училищното образование
ИТ	Информационни технологии
МОН	Министерство на образованието и науката
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
НАПОО	Национална агенция за професионално образование и обучение
НОИ	Национален осигурителен институт
НКР	Национална квалификационна рамка
НСИ	Национален статистически институт
ОП НОИР	Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж”
ОП РЧР	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“
ОПРР	Оперативна програма „Региони в растеж”
ПО	Професионално обучение
ПОО	Професионално образование и обучение
ППО	Продължаващо професионално обучение
СПК	Степен на професионална квалификация
СППОО	Списък на професиите за професионално образование и обучение
УЦЖ	Учене през целия живот
ЦИОО	Център за информационно осигуряване на образованието
ЦПО	Център за професионално обучение

Списък на графиките

Графика 1: Брой ученици в програми за професионално образование и обучение в сравнение с ученици, обучавани в други програми от учебната 2010/2011 до учебната 2017/2018 година

Графика 2: Брой новоприети ученици (без задочна и вечерна форма на обучение) в системата на ПОО в сравнителен план спрямо другите видове подготовка в гимназиалната образователна степен.

Графика 3: Брой ученици в дуална форма на обучение през 2016/2017, 2017/2018 и 2018/2019 учебна година – с натрупване

Графика 4: Завършили в професионални училища по учебни години

Графика 5: Брой лица, придобили степен на професионална квалификация в програми за възрастни в ЦПО, професионални гимназии и професионални колежи по СПК

Графика 6: Преподавателски персонал в системата на ПОО – 2017/2018 учебна година - разпределение по възраст

Графика 7: Инфографика на актуализираната стратегия за ПОО

1. ВЪВЕДЕНИЕ

През октомври 2014 г. Министерският съвет прие Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 г. През следващите години са предприети стъпки за модернизирание на образователната политика и законодателството, отразяващи динамичните обществени и икономически отношения: приет е новият Закон за предучилищното и училищното образование и е актуализирана и обогатена нормативната рамка в областта на професионалното образование и обучение. Един от основните нови моменти е въвеждането на обучение чрез работа (дуална система на обучение), а европейските инструменти за натрупване и трансфер на кредити, управление на качеството и валидиране на неформално и информално учене, както и Европейската квалификационна рамка, са основа за разработване на инструментариум и механизми в съответните области.

Днес системата на професионалното образование и обучение в България е изправена пред нови предизвикателства: от една страна да надгради започнатото, превръщайки го в политики и основа за структурни реформи; от друга страна - да превърне професионалното образование и обучение в основен фактор в развитието на уменията - „глобалната валута на икономика на 21-ви век“¹, която носи предимства за всички: учащите, работната сила, предприятията, икономиката и обществото като цяло.

Настоящият документ представлява актуализирана стратегическа рамка за изграждане на модерно и качествено професионално образование и обучение, отговарящо на глобалните, европейските и националните предизвикателства и на потребностите на бизнеса и учащите.

Актуализираната Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение предлага анализ на актуалното състояние и предизвикателствата в системата на професионалното образование и обучение; формулира стратегическата ориентация на системата - визия, цели и принципи; очертава приоритетните области на въздействие и управленски политики, в рамките на които ще се прилагат конкретните мерки и дейности. В съответствие с тях фокусът на системата на професионалното образование и обучение в България следва да бъде:

¹OECD (2012), Better Skills. Better Jobs. Better Lives: A Strategic Approach to Skills Policies, Paris

АКТУАЛИЗИРАНА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

- Създаване на оптимални условия за информиран избор, достъп и участие на ученици и възрастни учащи в професионално образование и обучение (ПОО) в контекста на ученето през целия живот и превръщане на ПОО в привлекателна възможност за учене;
- Осигуряване на качествено професионално образование и обучение в съответствие с потребностите на пазара на труда;
- Постигане на устойчивост и ефективност в управлението и координирането на системата с участието на всички заинтересовани страни.

Документът се основава на следните основни стратегически документи на Република България и на европейското сътрудничество в сферата на професионалното образование и обучение:

- Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж „Европа 2020“;
- Програмата за управление на правителството на Република България за периода 2017-2021 и специфичните препоръки на Съвета на ЕС към България;
- Националната програма за реформи 2019 г.;
- Националната програма за развитие: България 2020;
- Заключение на Съвета от 12 май 2009 г. относно стратегическа рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („ЕСЕТ 2020 г.“)
- Нова програма за уменията в Европа;
- Препоръка на Съвета от 19 декември 2016 г. относно повишаване на уменията: нови възможности за възрастните;
- Национална стратегия за учене през целия живот в България за периода 2014-2020;
- Актуализираната стратегия по заетостта 2013 – 2020;
- Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Република България, 2014-2020;

Актуализираната стратегия е разработена чрез партньорство между държавните институции с отговорности за развитието на секторната политика за професионално образование и обучение. В цялостния процес по подготовката на този документ Министерството на образованието и науката (МОН) взаимодейства ефективно с

АКТУАЛИЗИРАНА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И
ОБУЧЕНИЕ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

национално представените организации на работодателите и на работниците и
служителите и широк кръг от заинтересовани страни.

Проект

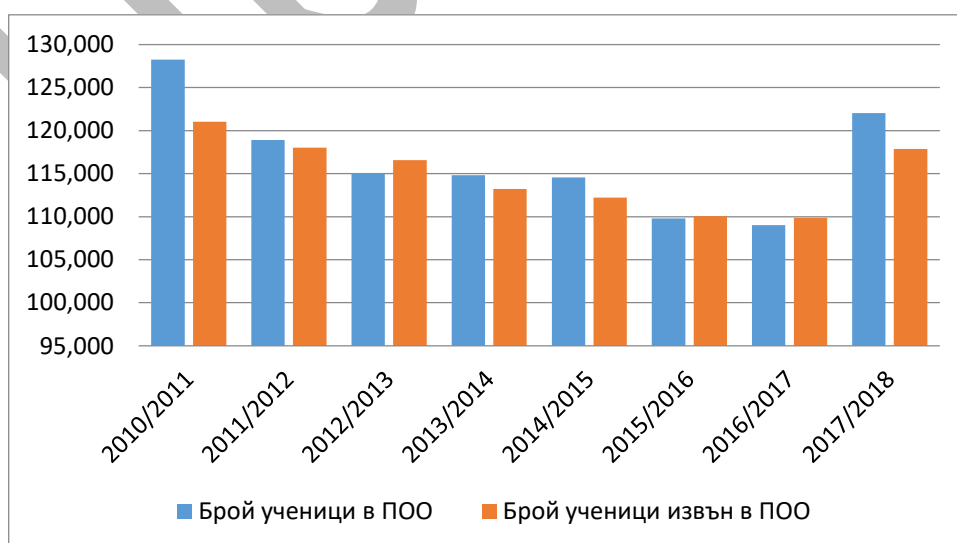
2. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА

В днешния свят бизнесът и работната сила се развиват в условията на динамични технологични промени и дигитализация на икономиката, глобална конкуренция и нови организационни модели на работа. Високата производителност и устойчивата конкурентоспособност и растеж зависят от наличието на квалифицирана и приспособима работна сила, както и от пълноценното използване на наличните умения. Модерното и качествено професионалното образование и обучение има съществен принос в това отношение.

През последните години професионалното образование и обучение в България запазва някои от своите **основни предимства**:

- Въпреки неблагоприятните демографски тенденции, половината от учащите в средната степен на образование в България са обхванати в професионално образование, като се забелязва тенденция на увеличаване на броя на учащите в системата на ПОО. Графика 1 и Графика 2 представят динамиката на включване на учениците в системата на ПОО.

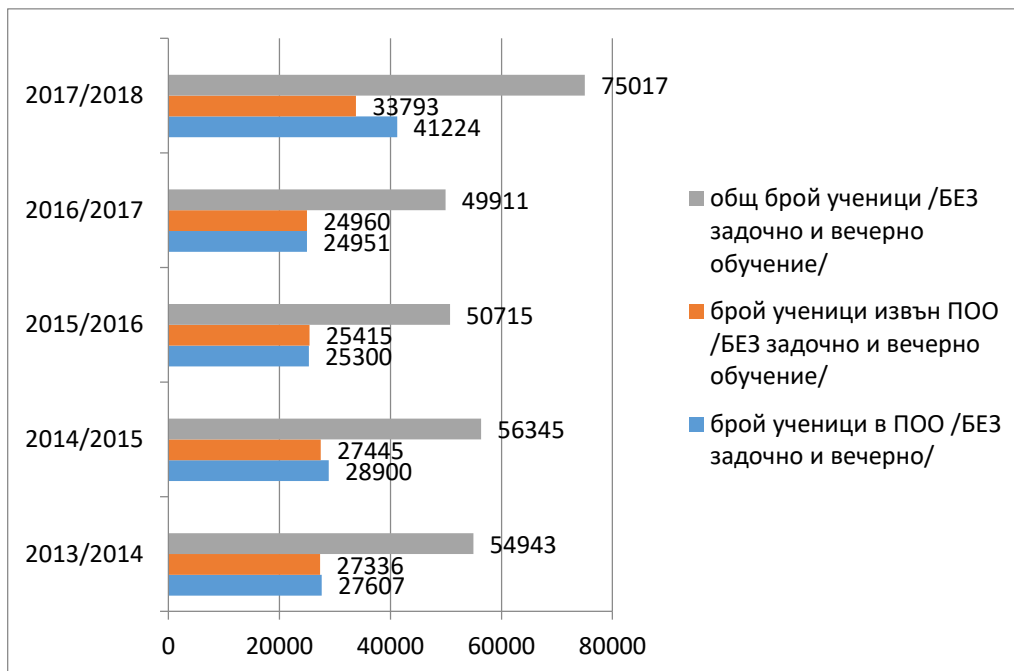
*Графика 1: Брой ученици в програми за професионално образование и обучение в сравнение с ученици, обучавани в други програми от учебната 2010/2011 до учебната 2017/2018 година**

Източник на данните: ЦИОО

**Бележка: Данните за 2017/2018 г. не са съпоставими с други учебни години, поради прекъсване на динамичния ред с влизането в сила на ЗПУО*

*Графика 2: Брой новоприети ученици (без задочна и вечерна форма на обучение) в системата на ПОО в сравнителен план спрямо другите видове подготовка в гимназиалната образователна степен.**

Източник на данните: ЦИОО

**Бележка: Данните за 2017/2018 г. не са съпоставими с други учебни години, поради прекъсване на динамичния ред с въвеждането в сила на ЗПУО*

- През 2017 г. заетостта на завършилите професионално образование сред 20-34-годишните е над средноевропейската (ЕС-79,5 %, в България – 83,0%), а 39,0% от завършилите професионално обучение на възраст 18-24 години в България продължават своето образование или обучение (срещу 32,8% в ЕС).²
- ПОО в България дава сериозни предимства на пазара на труда: През 2017 г. "специалисти с професионална квалификация" са с по-висока икономическа активност и по-висока заетост от общо завършилите средно образование (с 6,3 процентни пункта, по-нататък – п.п.) и от средното ниво за страната (с 12,6 п.п.). Безработицата при тях е с 1,0 п.п. по-ниска от средната за страната³. Те работят в сравнително високоплатени и високопродуктивни сектори на икономиката, като

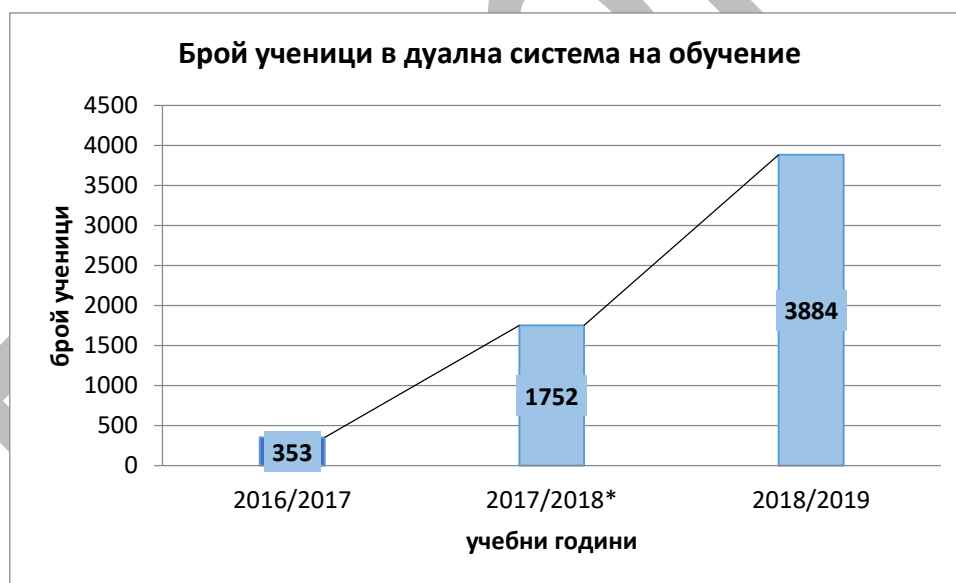
² Източник, НСИ, Наблюдение на работната сила

³ Източник, НСИ, Наблюдение на работната сила

разликата в заплащането в някои сектори достига до 50% от средното равнище за страната. Тези показатели поставят средните специалисти над тези с общообразователна подготовка и едно стъпало под висшистите по отношение на резултати на пазара на труда:

- Въвежда се дуалната система на обучение. Училищата и бизнесът създават устойчиви партньорства. Увеличението на броя ученици, включени в дуална система на обучение през 2017/2018 година се дължи и на промените в образователната система след влизането в сила на ЗПУО и осъществяването на прием за тази учебна година след VII и след VIII клас. Общият брой на учениците в дуална система на обучение през учебните 2016/2017, 2017/2018 и 2018/2019 година с натрупване е представен в Графика 3:

Графика 3: Брой ученици в дуална форма на обучение през 2016/2017, 2017/2018 и 2018/2019 учебна година – с натрупване

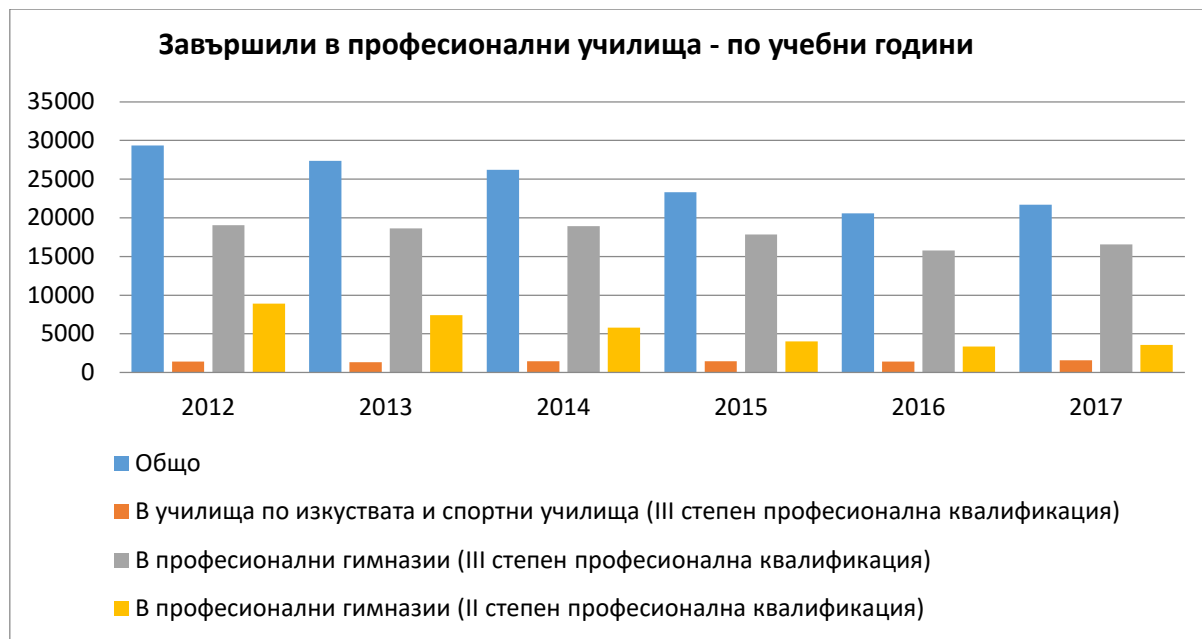
Източник на данните: ЦИОО

Налице са следните проблемни области и предизвикателства:

- Общ спад на учащите в училищата (в това число и в професионалните), както и намаление на населението в трудоспособна възраст в резултат на демографски и миграционни фактори; През учебната 2000/2001 г. броят на учениците в професионално образование е 191 246, а през 2017/2018 г. – 142 021.

- Намаляване броя на завършилите програми за професионална подготовка – Графика 4 представя графично броя на завършилите ПОО по учебни години и степени на професионална квалификация.

Графика 4: Завършили в професионални училища по учебни години

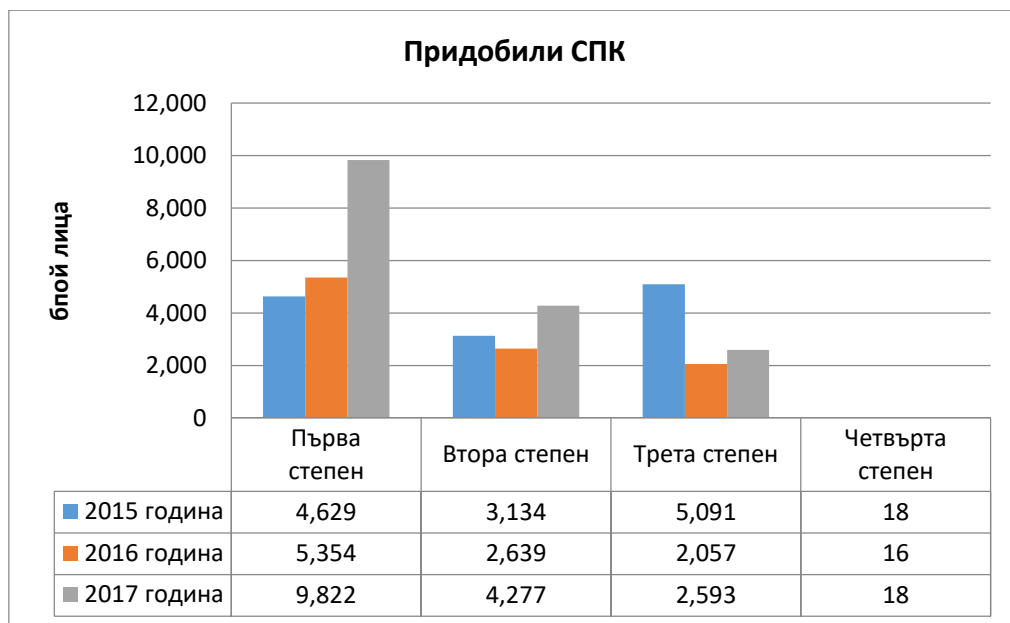

Източни на данните: НСИ, Образование и учене през целия живот

- Нисък дял на участие в учене през целия живот – 2.3% през 2017 г. (срещу 10.9% в ЕС);
- Висок дял на преждевременно напусналите училище - 12.7% за 2017 г. и на младежите между 15 и 24 г., които не работят и не учат (NEETs) – 15.3% за 2017 г;
- Сравнително голям процент учащи на годишна база завършват средно образование в професионални училища без професионална квалификация и по този начин в голямата си част са "изгубени" като квалифицирани средни "специалисти" на пазара на труда.
- Съотношение между брой на ученици в профили и професии, насочени към STEM и технически и ИТ специалности, и останалите профили и специалности, което е в несъответствие с търсенето на квалифицирана работна сила на пазара на труда.
- Засилен интерес към професионално обучение за учащите от възрастовата категория 16+ в ниските квалификационни нива и слаб интерес за обучение в най-високите квалификационни степени. Графика 5 представя разпределението на

придобилите степен на професионална квалификация в програми за възрастни в професионални гимназии, ЦПО и професионални колежи по степени на професионална квалификация.

Графика 5: Брой лица, придобили степен на професионална квалификация в програми за възрастни в ЦПО, професионални гимназии и професионални колежи по СПК

Източник: НСИ, „Образование и учене през целия живот“

*Бележка: Включени са лицата, придобили СПК в професионални гимназии, ЦПО и професионални колежи

- Осигуряването на продължаващо професионално обучение (ППО) от предприятията изостава спрямо останалите европейски страни. По данни от изследването на продължаващото професионално обучение (CVTS5), през 2015 г. 42,2% от предприятията са осигурили ППО на заетите лица (предприятия с над 10 заети, от производствените сектори на икономиката). Въпреки че има нарастване с 11 пункта на индикатора спрямо предходната вълна на изследването (2010 година), то спрямо средното в ЕС (72.6%), България изостава с 30 пункта и е на пред-предпоследно място сред страните членки преди Румъния и Гърция.

Предизвикателствата са изведени като основни при формулирането на бъдещи приоритетни области на въздействие:

2.1. Професионално образование и обучение: насочване и кариерно ориентиране, достъп и включване в учене на възрастни

Статистическите данни и прогнозите за потребностите на пазара на труда показват, че работодателите изпитват недостиг от специалисти с професионална квалификация. Причините са комплексни – от влошена демографска ситуация и абсолютното намаляване на учениците, през сравнително висок процент на отпадащи или невключени в обучение или трудова заетост младежи, до недостатъчно добър публичен образ на ПОО. В същото време очакванията на бизнеса са за насочване на повече учащи към професионалното образование и обучение, което поставя и нови изисквания към професионалното и като цяло – към кариерното ориентиране, както и към осигуряването на реален достъп и на гъвкави възможности за повторно връщане към образование и обучение на ученици и учащи от възрастовата група 16+.

Значението на дейностите по кариерно ориентиране е отразено в нормативната уредба. Съществува и разбирането за необходимостта от осигуряването на леснодостъпни и висококачествени услуги по кариерно ориентиране на всички етапи от кариерното развитие на личността.

Все още обаче:

- Дейности по кариерно ориентиране са регламентирани в контекста на общата подкрепа за личностно развитие и приобщаващото образование. Липсващи елементи, както и несистематичното прилагане на разработения инструментариум и информационните и методическите ресурси, разработени в рамките на проектни дейности, водят до фрагментираност и недостатъчна ефективност.
- В същото време не е налична конкретна, насочена към нуждите на ПОО информация по сектори и териториални области за търсенето на професионални умения и квалификации, както и механизми за използването на тази информация за нуждите на системата на ПОО.
- Липсва системен подход или модели за ранно кариерно ориентиране и консултиране, особено за застрашени от отпадане ученици, както и такива за

привличане обратно към системата на образованието на вече отпаднали учаци и за други категории потенциални учаци в неравностойно положение, учаци от възрастовата категория 16+, или принадлежащи към категорията на тези, които нито учат, нито работят. Статистическите данни, отнасящи се за високата цена, която обществото плаща за слабото включване на тези категории учаци в ПОО в България за 2017 г., са следните: за възрастовата група 15-39 г. с по-ниско от средното образование средната заетост за Европейския съюз е с 15,5% по-висока от заетостта в България, а при възрастовата група 40-64 г. - с 10,8% по-висока. Продължителността на периода на търсене на първа работа за лицата с основно и по-ниско образование в България е над пет пъти по-голяма, отколкото за лицата с висше образование, докато средно за Европейския съюз тази разлика е „само“ 1.9 пъти. Входът, повторното завръщане към учене и гъвкавостта на предлагането за разнообразни категории учаци, с акцент върху възрастовата категория 16+ г. изискват преоценка по отношение отговорността на образователната система за формиране на професионални умения и/или осигуряване на професионална квалификация на тези категории учаци, позволявайки в същото време и по-пълното използване потенциала на ПОО за заетост и социално включване.

- ПОО все още не е достатъчно атрактивен избор за повече и по-добре подготвени ученици с по-висока мотивация. Привличането на повече такива ученици би довело като цяло до по-добри образователни резултати и по-висок процент придобили професионална квалификация и реализирали се на пазара на труда по специалността или в професионалното направление.
- Липсва координация и сътрудничеството между системите за кариерно ориентиране в образованието и в заетостта, включително с развитие на услуги по кариерно ориентиране в подкрепа на включването на гражданите в процедура за валидиране на професионални знания, умения и компетентности.
- Ниското участие на възрастни (25-64 г.) в УЦЖ (2,3 % през 2017 г.) не позволява пълното използване на техния потенциал за посрещането на текущите потребности на бизнеса от квалифицирана работна ръка.
- Сравнително слабо е използването на възможностите за мащабно подsigуряване на вход (I СПК) и на пътеки за ПОО за преждевременно напускащите образователната система, за лица с ниски образователни постижения и грамотност. Като дефицити в това отношение се посочват липсата на подходящо кариерно ориентиране, на

работеща система за валидиране на знания и умения и на подходящо гъвкаво предлагане, съобразено с личностния профил и възможностите за учене.

- В същото време продължават да съществуват проблеми с равнопоставения достъп до качествено професионално образование за големи групи (потенциални) учащи от селските райони, етническите групи, ученици със специални образователни потребности и учащи с ниски резултати.

2.2. Структурата и съдържанието на професионалното образование и обучение като основни компоненти на качеството и съответствието на ПОО на потребностите на пазара на труда

През последните години едно от основните предизвикателства на пазара на труда е наличието на значителни неравновесия в търсенето и предлагането на работна сила както по отношение на знанията и уменията на търсещите работа лица, така и в териториален план - по райони на страната.

Резултатите от PISA 2012 показват, че повече от половината от 15-годишните в професионалните училища (53.2% срещу 28.6% в профилираните средни училища) са функционално неграмотни и не успяват да подобрят показателите си по математика и природни науки. Около 20-те процента от учениците, показващи добри резултати, предимно в професионалните направления „Стопанско управление и администрация“ и „Архитектура и строителство“, се насочват към висше образование и се реализират на пазара на труда по-късно и не винаги в същата икономическа сфера.

Налице е сериозно разминаване между структурата на „предлагането“ и вида и нивото на формирането на професионални умения от една страна и динамично променящите се потребности на пазара на труда – от друга. Изискванията за бърз отговор на нуждите на бизнеса от специалисти с професионална квалификация се препятства от дълги от три до петгодишни пътеки за придобиване на професионална квалификация във формалната система, както и от сравнително малкия процент учащи, придобиващи квалификация по професия с I или II СПК и по т.нар. „технически специалности“. Ранният професионален избор по конкретна специалност след VII клас води до твърде тясно специализиране, което впоследствие може да се превърне в препятствие за гъвкаво преминаване между сродни специалности и професии.

Учебното съдържание се разработва и актуализира с все още слабото и спорадично участие на представители на реалния бизнес, образователни експерти и изследователи, които да подсиgurяват насочването към съвременните тенденции в образованието и технологичното развитие. Често учебните материали или помагалата са остарели или липсващи, а възможностите за използване на информационните технологии не се прилагат ефективно. Неефективна е и системата на допълнителна и консултационна работа за изоставащи и особено за ученици със средни и добри постижения.

Завършващите професионалните училища и гимназии през последните години са с ок. 20% повече от придобиващите професионална квалификация в същите институции за съответната година, което свидетелства за наличието на учаци, които по различни причини - и то на двата полюса (ориентиране към висше образование, ниско качество на професионалната подготовка и др.) се отказват от придобиване или не успяват да придобият квалификация.

Що се отнася до ПОО на нива от Националната квалификационна рамка (НКР) след средно образование, съществуващата законодателна рамка в ПОО го е ограничила до IV СПК (V ниво на НКР). Висшето образование се разглежда като нещо различно от професионалното и всъщност – надграждащо го. Това, както и егалитарният характер на българската образователна система, обуславя и абсолютно отворения достъп до висше образование на випускниците на средните училища, вкл. от професионалните. И докато последното е напълно в синхрон с основни принципи за достъп до образование, то, в съчетание с демографските параметри и с разбирането, че професионалното образование практически приключва със завършване на средното образование и води предимно до непрестижен и ниско платен труд, отрежда на професионалното образование незавидното място на нискостепенна, „второкачествена“ образователна опция.

Институционалната мрежа от своя страна се отличава с обхватност, но и с голям процент немодернизирана материална база, маломерни паралелки с предлагане и в професионални, и в други училища и съществуваща „конкуренция“ за ученици. Разширяването на предлагането на професионално обучение и в обединени, и в средни училища поставя въпроса за осигуряване на качеството в тях, както и за „оцеляването“ на професионални гимназии по места. Професионалните колежите са частни и сравнително много спрямо броя на обучаваните в тях. Центровете за професионално

обучение (ЦПО) са тройно повече от професионалните гимназии и предлагат професионално обучение, качеството и ефективността на което подлежи на сериозна оценка.

2.3. Система за управление на качеството

Системата за професионално образование и обучение в България все още не може да покрие критериите за управление на качество:

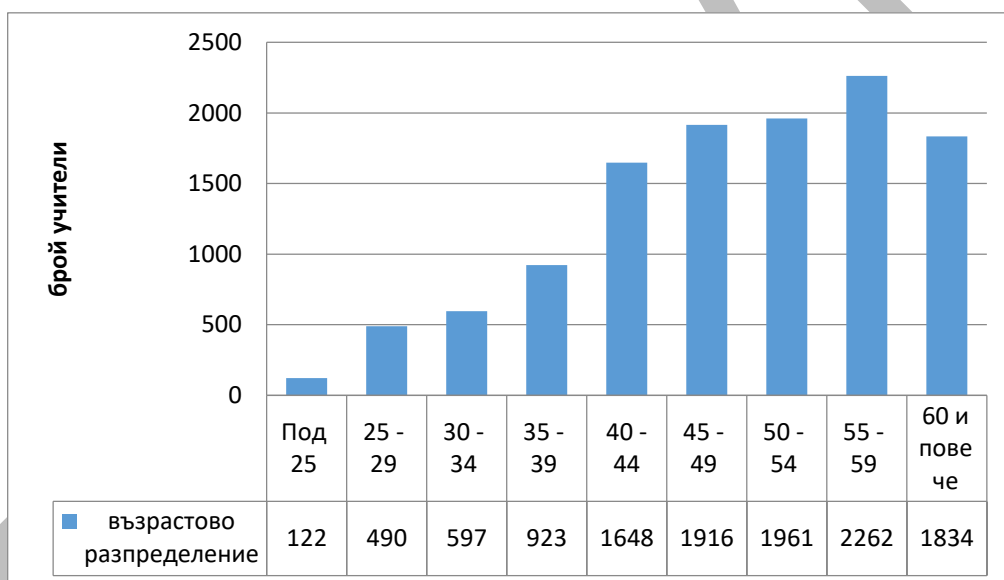
- Към момента липсва изграден цялостен подход и модел за управление на качеството, както на системно, така и на институционално ниво;
- Управлението на качеството се отличава с неустойчива законодателната дейност, липса на ясно позициониране на отделните институции, слабо синхронизиране на различните подходи, необхващане на всички аспекти (учебно съдържание, учебна среда, методи за преподаване, методи за оценяване, съвременни форми на обучение, квалификацията на обучаващите и др.);
- Институционалният капацитет и инструментариум са в процес на изграждане; Липсват основни звена в процесите на анализ, планиране, приложение, мониторинг и оценка и преразглеждане/вносяне на подобрения на цялостния образователен процес - от подsigуряването на ресурси, през функциониране на системата, до анализ на крайните резултати;
- Липсва цялостен подход и в аспекта „оценка на качеството“, както и обратната връзка от страна на заинтересованите страни: регистрите, които се поддържат в образованието, не са интегрирани с регистрите на данъчната и социално-осигурителната система, както и тези на Агенция по заетостта, което не позволява проследяването на реализацията на придобилите професионална квалификация.
- Възможностите на основните заинтересовани страни на различни нива от системата за прилагане на структуриран подход и проследяване на резултата от процеса на професионално образование и обучение са ограничени.

2.4. Учители и преподаватели в професионалното образование и обучение

През следващите 15 години се очаква да се пенсионира над 50% от учителите от професионалните гимназии. В същото време кариерата на учител в системата на професионалното образование се оказва непривлекателна за младите специалисти.

Данните от НСИ за възрастово разпределение на преподавателския персонал в системата на ПОО за учебната 2017/18 година показват значителен превес във възрастовия обхват 50-54, 55-59 и 60 и повече години (Графика 6).

Графика 6: Преподавателски персонал в системата на ПОО – 2017/2018 учебна година - разпределение по възраст

Източник на данните: НСИ, Образование и учене през целия живот, 2018

Липсва системен подход за привличане и задържане на млади учители в системата на професионалното образование и обучение въз основа на интегрирани политики между системите на ПОО и висшето образование, както и мотивиращи механизми за включване на бизнеса и висшите училища в обученията на учителите по професионална подготовка. Не се прилага и системен подход за проучване на нуждите от обученията и създаване на програми за квалификация на учителите по професионална подготовка въз основа на потребностите им. Предоставянето на целенасочени обученията към учителите и преподавателите по професионална подготовка в повечето случаи е спорадично, основно чрез проектни дейности, без обвързаност с устойчиви политики. Липсват систематично събирани данни за проведените обученията на учители на местно

и регионално ниво, инициирани от училища, браншови организации, университети и др. В информационния регистър на МОН много малък брой програми за квалификация са с насоченост към професионалното образование и обучение.

2.5. Професии и държавни образователни стандарти за придобиване на професионална квалификация

Динамиката на реалната икономика изисква преди всичко бърз отговор от страна на образователните системи, особено по отношение на гъвкави промени във вида, броя, степените на професионална квалификация. Формализираните и тромави процедури не отговарят на „фактора“ време, който е от съществено значение за бизнеса. Бързата цифровизация и последващите нововъведения променят пазара на труда значително сега и за в бъдеще. С навлизането на нови технологии състоянието на пазара на труда ще зависи все повече от вида, качеството и нивото на образованието на младите хора. ПОО следва да отговаря на необходимостта от бързо появяващи се нови професии, нови умения или нови форми на заетост. Отговорите на Списъка за професиите в ПОО са в посока на въвеждане на множество, понякога близки една до друга специалности. Липсва ясна система за определяне на изискванията при квалификациите по част от професия, за разлика от свръхрегулацията по отношение на изискванията за придобиване на степен на професионална квалификация по професия. Все още не се предлагат секторни квалификации, разработени в рамките на инструменти от типа „Секторни стратегии за уменията“, които биха ориентирали образователната система за вида и нивата на нужните на бизнеса от професионални квалификации. Предлаганите по места обучения за определени степени на квалификация не отговарят на степента на развитие на регионалната икономика и заявените инвестиционни намерения. В някои от случаите ще се окаже необходимо преразглеждането на степените на професионална квалификация с оглед осигуряване както на хоризонтална проходимост от една към друга специалност в рамките на професията, така и вертикална проходимост от една професия към друга.

Процедурите за разработване, съгласуване, одобряване и внедряване на държавните образователни стандарти (ДОС) са предмет на непрецизни междуинституционални отговорности, което води до огромно забавяне и изоставане от реалните потребности от определени знания и умения при внедряването им в

образователната система. В същото време не е наличен и мотивиращ механизъм за включване на реалния бизнес при разработване на ДОС, учебни планове и програми и национални изпитни програми, които да отговарят на потребностите от определени професионални знания и умения и ключови компетентности в реална работна среда.

2.6. Обучение чрез работа

В България дуалната система на обучение е в пилотна фаза със създадени основни компоненти, с предстоящо пълно развитие и надграждане:

- Изменение и допълнение на нормативната уредба: На 24 октомври 2018 г. е приет е Закон за изменение и допълнение на ЗПОО (ДВ бр. 92 от 6.11.2018 г.), с което се създават допълнителни предпоставки за осигуряване на качеството в дуалната система на обучение по отношение изисквания към работодателите и наставниците;
- Създаването на партньорствата между образователните институции и работодателите се нуждае от организационна подкрепа;
- Поемането на обучителни функции от страна на работодателите изисква стимулиране и осигуряване на качеството;
- Макар и вече позната, системата предстои да докаже своите предимства на учащите, работодателите и широката общественост.

2.7. Управление и координиране на системата

Недостатъчното познаване и използване на предимствата на професионалното образование и обучение като част от ученето през целия живот и свързващо звено между учащите и пазара на труда ограничава и целите, и политиките в ПОО до тези на училищно ниво. Към това се прибавя и фактът, че входящи и изходящи изисквания, рамкови програми, степени на професионална квалификация (СПК) са обвързани със степени и класове на образованието; учебни планове и програми отразяват „търсенето“ на оптимален баланс между общообразователни предмети и професионална подготовка. По този начин „поставянето“ на професионалното образование и обучение в „тесните“ рамки на училищното образование води до по-слабото отразяване на неговите специфики. Към това се прибавя и на моменти детайлизирана или

свърхрегулираща нормативна рамка, която се оказва неработеща в партньорство с динамичния и все повече превръщащ се в мултинационален бизнес.

Целите и основните аспекти от функционирането на системата на ПОО не са напълно преориентирани и отговарящи на очакванията на учащите, икономиката и обществото за сектор, който предлага формиране и надграждане на знанията и уменията за заетост.

- Капацитетът на водещата институция, МОН, за управление (планиране, изпълнение, наблюдение и оценка) на политиката за професионално образование и обучение на национално, областно и местно ниво, в синхрон и взаимодействие с останалите образователни подсистеми и други секторни политики, е ограничен. С малки изключения, липсват анализи и оценка на нуждите и нагласите на заинтересованите страни, както и инструменти за проследяване на напредъка, което поставя под въпрос обратната връзка и целесъобразността на вземането на решения за едни или други политики. Съществуващите пилотни модели и механизми често са разработени на проектен принцип и при налично финансиране, без необходимото синхронизиране с такива от останалите сектори на образованието и с недостатъчно подсигуриране на капацитет на системата и устойчивост на политиките.
- С наличните си ресурси Националната агенция за професионално образование и обучение (НАПОО) се фокусира върху разработване на държавни образователни стандарти и лицензиране на центрове за професионално обучение.
- Професионалното образование и обучение се ръководи на принципа на споделеното управление. В същото време нормативната рамка и разпределението на отговорностите включват конфликтни зони, непрецизност и непоследователност. Липсват институционален синхрон, регулирана и стандартизирана нормативна и фактическа координация между местните и централните власти, както и ефективни механизми за разпределяне на отговорности на различните нива. Общата визия за развитието на човешките ресурси остава до голяма степен в плен на институционалния подход и отговорности и с недостатъчна обвързаност на ПОО (в рамката на секторната политика по образование) с политиките за заетост и икономическо развитие.

SWOT анализ на състоянието на професионалното образование и обучение

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
<p>Разгърната мрежа от професионални гимназии и други институции от образователната система и системата на ПОО и разработена система от мерки, осигуряващи относително широк достъп</p>	<p>Липса на цялостен механизъм или информационна система за ориентиране на планирането на приема в съответствие с потребностите на икономиката</p>
<p>Налични финансови възможности за подобряване на материално-техническата база на институциите в системата на ПОО (Национална програма „Осигуряване на съвременна образователна среда“, модул „Модернизирание на професионалното образование“ – одобрена с РМС № 172 от 29 март 2019 г., ОП „Региони в растеж“ 2014-2020)</p>	<p>Все още неприлаган цялостен подход на взаимодействие при формулирането и реализирането на междусекторни политики – ПОО – пазар на труда – икономически политики</p> <p>Липса на целенасочени политики за финансиране на секторно ниво или по приоритетни за локалната икономика професионални направления</p>
<p>Разработени критерии и Списък на защитените специалности и на специалностите с очакван недостиг от специалисти на пазара на труда и осигурено допълнително финансиране</p>	<p>Усложнени и бавни процедури за разработване на ДОС и за актуализиране на Списъка на професиите в ПОО; Липса на критерии за приоритетно разработване на ДОС за приоритетни за икономиката професии</p>
<p>Приета и в процес на изпълнение е Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година</p>	<p>Неефективно координиране и управление на системата; фрагментирани подходи на структуриране, нормативно осигуряване, организация; сложно разпределение на отговорности с непокриване на системни дейности или нефункциониращи формати на партньорство</p>
<p>Стартирал процес на разработването на ДОС за придобиване на професионална квалификация на принципа на единици резултати от ученето</p>	
<p>Създадена нормативна рамка и стартирал пилотен проект за въвеждане на дуалната система на обучение</p>	<p>Липса на ефективен подход за квалификация и кариерно развитие на учители и преподаватели</p>
<p>Създадена нормативна рамка за</p>	<p>Липса на функционираща система за</p>

<p>валидиране за професионални знания, умения и компетентности</p>	<p>кариерно ориентиране</p> <p>Липса на информационен и аналитичен капацитет</p> <p>Липса на цялостна система за управление на качеството и на анализ на напредъка на системата</p> <p>Слабо прилагане на практика на възможностите за валидиране на професионални умения, придобити по неформален или информален път</p>
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p>	<p>ЗАПЛАХИ</p>
<p>Създадена нормативна възможност за завършване на средно образование с диплома за средно образование и свидетелство за професионална квалификация за зрелостниците, обучавани по училищен учебен план, който осигурява професионална подготовка.</p> <p>Стартиращи формати на партньорство между системата на ПОО и бизнеса</p> <p>Осъвременяване и хармонизиране на нормативната уредба</p> <p>Въвеждане на нови формати на разработване на учебна документация</p> <p>Прилагане на Европейски препоръки в сферата на ПОО и участие във формати и проекти в рамките на европейското сътрудничество – проследяване на дипломираните лица; Европейска Рамка за качествено и ефективно чиракуване и др.</p>	<p>Намаляване броя на учениците поради демографския срив и необхващане или отпадане от системата</p> <p>Голям брой ученици с ниски образователни постижения</p> <p>Непривлекателност за учащите и за родителите на голяма част от техническите специалности, от които има необходимост от кадри на пазара на труда</p> <p>Диспропорции в осигуряването на качеството</p> <p>Бързо развиващи се и нововъзникващи икономически сектори, на чиито потребности образователната система не може да отговори бързо и гъвкаво</p>

3. ВИЗИЯ

Професионалното образование и обучение в контекста на ученето през целия живот и на политиките за развитие на уменията осигурява широки, равнопоставени, гъвкави, атрактивни и качествени възможности за учене и развиване на умения с цел насърчаване на професионалната реализация, заетостта и приноса на ученици и възрастни учащи за развитието на обществото.

4. ВОДЕЩИ ПРИНЦИПИ

- **Партньорство и сътрудничество:** Обществено-икономическата роля на професионалното образование и обучение изисква ангажираност на гражданите, бизнеса и държавата с цел подобряване статусът и общественият образ на ПОО и стратегическо развиване на умения за социално и икономическо развитие.
- **Качество и ефективност:** Степента на постигане на резултатите в системата на ПОО, и особено - съответствието на образователния и обучителен „продукт“ с нужните на пазара на труда умения в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план, са в основата на разбирането за качествено ПОО.
- **Достъпност и гъвкавост:** Професионалното образование и обучение е достъпно за всички категории учащи, които покриват входящите изисквания. Достъпът означава не само осигуряване на законова рамка, но и създаване на реални условия за включване в професионално обучение, съобразно 1) интересите и способностите на учащите и 2) национални, регионални и местни потребности на икономиката и обществото. Отвореност и гъвкавост на системата означават: 1) възможност за включване, излизане и завръщане към ПОО съобразно потребностите на учащия и на пазара на труда, 2) хоризонтална и вертикална проходимост, както и 3) използването на подходи и форми, улесняващи достъпа до образователни и обучителни ресурси.
- **Професионалното образование и обучение в контекста на ученето през целия живот**

Професионалното образование и обучение обхваща формиране на знания и умения и в рамките на образователната система, и през целия живот при повишаване адаптивността и конкурентоспособността на работната сила в съответствие с изискванията на икономиката.

- **Пълноценно участие в европейското пространство за образование и обучение:**
Междуинституционални партньорства, консултативни форуми и работни групи на европейско ниво създават условия за обмен, учене от добри практики, сътрудничество и участие в международни мрежи и проекти. Европейските инструменти като Европейската квалификационна рамка (ЕКР), Европейска система за трансфер на кредити в професионалното образование и обучение (ECVET) и Европас следва да се използват не само като инструменти за прозрачност на квалификациите и мобилност, но и като инструменти за модернизиране на системата.

5. СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ

- 1) Създаване на оптимални възможности за ученици и възрастни учащи за включване в учене и развиване на уменията и способностите с цел личностна и професионална реализация и гражданска активност;
- 2) Формиране на качествени професионални знания, умения и компетентности;
- 3) Постигане на високи резултати в ПОО, измервани в удовлетворяване на непосредствените и дългосрочните потребности на гражданите от развитие и реализация и на потребностите на икономиката и обществото като цяло;
- 4) Създаване на устойчива рамка за ефективно функциониране на системата въз основа на информирани и системни политически решения.

6. ПРИОРИЕТНИ ОБЛАСТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ

- 6.1. Информирани избор, достъп и участие на ученици и възрастни учащи в ПОО в контекста на ученето през целия живот
- 6.2. Качествено професионално образование и обучение в съответствие с потребностите на пазара на труда
- 6.3. Устойчиво и ефективно управление и координиране на системата

7. УПРАВЛЕНСКИ ПОЛИТИКИ, ДЕЙНОСТИ И МЕРКИ

7.1. Кариерно ориентиране

7.2. Разширяване на обхвата, подобряване на достъпа до ПОО и на възможностите за УЦЖ

7.3. Повишаване на привлекателността на ПОО

7.4. Развитие и модернизиране на структурата и съдържанието на ПОО

7.5. Изграждане на система за управление на качеството

7.6. Привличане и задържане на учителите и преподавателите в професионалното образование и обучение и повишаване на квалификацията и компетентностите им

7.7. Постигане на динамично съответствие между търсени и предлагани умения:
Професии и държавни образователни стандарти за придобиване на професионална квалификация

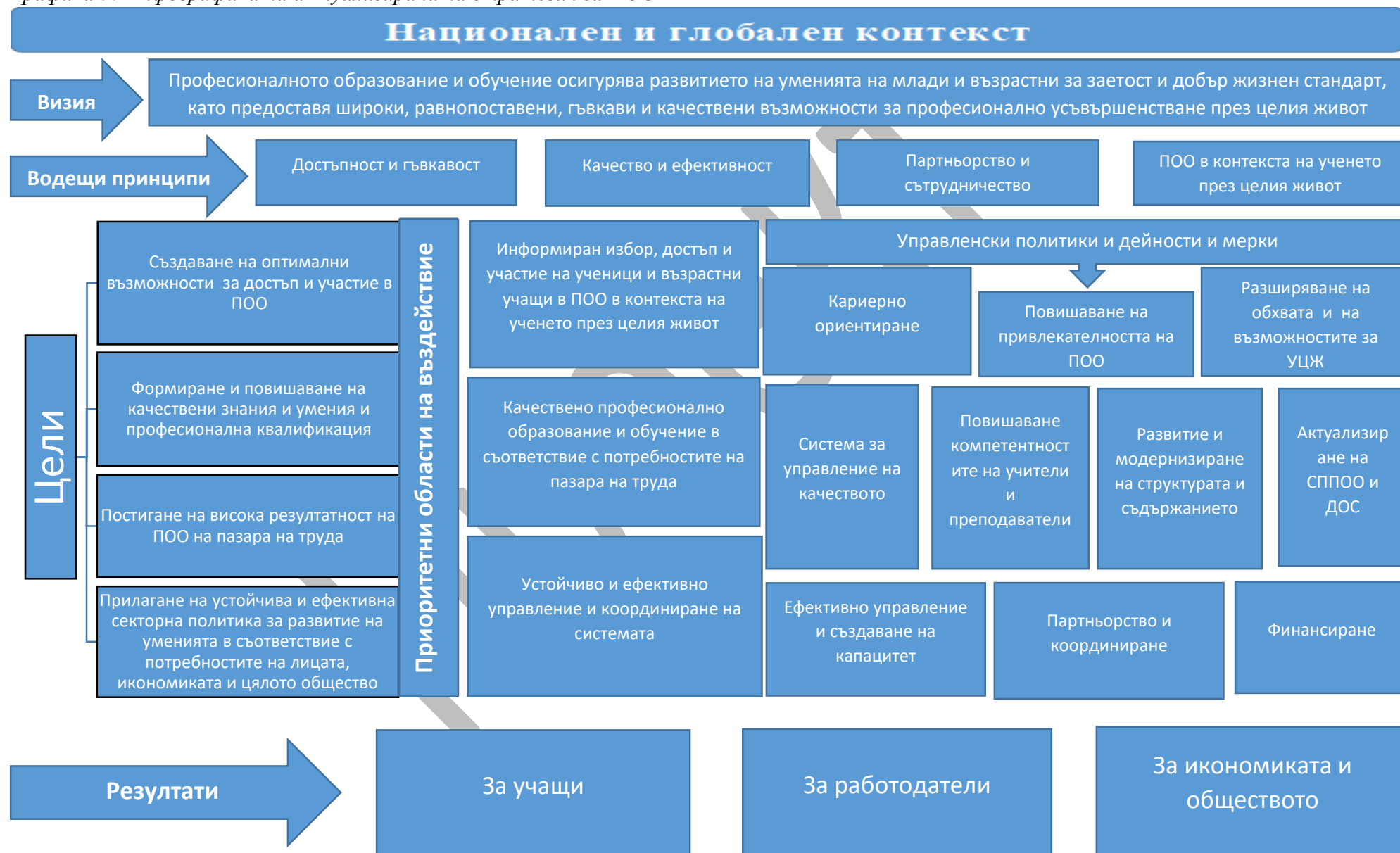
7.8. Развитие на дуалната система на обучение

7.9. Комплексен подход, усъвършенстване на системата за управление на професионалното образование и обучение и създаване на капацитет на всички нива и във всички фази: планиране, изпълнение, мониторинг, финансиране

7.10. Партньорство и координиране в ПОО. Съгласуване с други политики в социално-икономическия сегмент

7.11. Подобряване на функционирането и крайните резултати в системата на ПОО чрез целенасочени финансови политики

Графика 7: Инфографика на актуализираната стратегия за ПОО

7. УПРАВЛЕНСКИ ПОЛИТИКИ И ДЕЙНОСТИ И МЕРКИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ

Приоритетна област I: Информирани избор, достъп и участие на ученици и възрастни учащи в ПОО в контекста на ученето през целия живот

Създаването на оптимални възможности за включване в образователния процес на всички граждани, независимо от тяхното лично, социално или икономическо положение и осигуряването на условия за развиване на техния потенциал и подпомагане на техния избор за професионална реализация са основата за повишаване на дела на учащите, обхванати в системата на ПОО и във всички форми на ученето през целия живот, и по този начин – за изпълнение на функциите на ПОО като основен фактор за осигуряване на подготвени човешки ресурси за развитието на икономиката.

7.1. Кариерно ориентиране

Дейности и мерки:

- Създаване и ресурсно обезпечаване на функциониращ подход/набор от дейности за кариерно ориентиране, обхващащи всички етапи от кариерното развитие на личността:
 - Разработване, периодично осъвременяване и използване на информационни и методически ресурси и въвеждане на разпоредби за целенасочено използване на инструменти за кариерно ориентиране при преминаването от етап в етап и от степен в степен при избор на образователна институция, форма на обучение или вид подготовка;
 - Създаване на разнообразни подходи и механизми като осигуряване на възможности за професионално ориентиране в часовете по предмети с участието на родителите и бизнеса;
 - Финансово, нормативно и програмно обезпечаване на дейности по интереси, обучения по STEM, състезания и национални програми, вкл. с цел привличане на ученици с високи постижения към професионално образование (вкл. и напр. чрез Национална програма „Обучение за ИТ кариера“ и др.)
 - Създаване на ресурсна обезпеченост с квалифицирани кариерни консултанти и подготовка на учители и педагогически специалисти за работа по кариерно ориентиране на учениците;

- Разширяване на мрежата от звена за професионална информация и ориентиране; определяне на функции и отговорности на всички нива и звена в системата на образованието;
- Разработване/надграждане на дейности по осигуряване на достъп до информация и консултация и модели за кариерно ориентиране и завръщане към ученето на рано напуснали системата учащи, на възрастни учащи и други групи в риск, напр.- запознаване на учениците с определени професии и тестване/установяване на практически умения за упражняване на определения в симулирана, но максимално близка до реалната работна среда и др.
- Координиране на системите за кариерно ориентиране в образованието и в заетостта; включване на общините, културните институции, родителите, работодателските организации и работодателите в дейности по интереси;

7.2. Разширяване на обхвата, подобряване на достъпа до ПОО и възможностите за учене през целия живот

Дейности и мерки:

- Балансиране на план-приема по видове подготовка и професии съобразно нуждите на икономиката и пазара на труда:
 - Създаване на нормативни и организационно-административни предпоставки за запазване и увеличаване на приема на учениците в професионални гимназии и паралелки;
 - Създаване на работещ механизъм за организиране на план-прием в системата на ПОО с участието на заинтересованите страни;
 - Ежегодно актуализиране на Списъка със „защитени” специалности от професии и на Списъка със специалности с очакван недостиг от специалисти на пазара на труда и осигуряване на допълнително финансиране за училища и паралелки, предлагащи обучение по тях.
- Създаване /усъвършенстване на база-данни и аналитично-изследователски капацитет за подобряване на съответствието между подготовката и потребностите от работна сила; Разработване на партньорски принцип с работодатели и други заинтересовани страни на инструменти за идентифициране, събиране, анализиране и прогнозиране на данни за потребностите на икономиката и пазара на труда на национално, регионално и секторно ниво от лица с професионална квалификация или на цялостна система;

- Осигуряването на гъвкав достъп до обучение за придобиване на професионална квалификация за учащи, завръщащи се към образователната система, както и за възрастни учащи, вкл. чрез надграждане на механизма за обхващане и задържане в образователната система чрез системата на ПОО, както и чрез предшествващи или компенсирани модули за придобиване на знания и умения, необходими за изучаването и упражняването на професията;
- Осигуряване на възможности за ПОО, използвайки възможностите на неформалното и информалното учене на заети и безработни лица с приоритет в групата в младежка възраст (Гаранция за младежта или друг аналогичен инструмент) и попадащите в групата на дълготрайно безработните и обезкуражени лица, вкл. и обучения на работното място, в съответствие с потребностите на бизнеса;
- Финансиране от държавния бюджет и от ЕСФ за стажуване и субсидирана заетост, за чиракуване на работното място за безработни младежи с ниско образователно равнище и без квалификация, в съответствие с потребностите на пазара на труда;

7.3. Повишаване привлекателността на ПОО

Дейности и мерки:

- Разработване и реализиране на мерки за подобряване имиджа на професионалното образование и обучение сред младежите и обществото, напр. Информационна и комуникационна стратегия за ПОО; организиране на „Панорама на професионалното образование“, Седмица на професионалните умения; Дни на отворените врати по области и предприятия; Дни на ученето през целия живот и др.;
- Създаване на модел на сътрудничество между професионалното образование, висшето образование и бизнеса, вкл. – на практика за осигуряване на целеви прием във висши училища на изявени ученици от професионалните гимназии и училища с паралелки с професионална подготовка;
- Популяризиране и насърчаване на участието на възрастни в инициативи и проекти, вкл. и в проекти в рамките на Европейските структурни и инвестиционни фондове и на програма Еразъм+;

Приоритетна област II: Качествено професионално образование и обучение в съответствие с потребностите на пазара на труда

Основна цел на ПОО е придобиването и повишаването на качествени знания и умения и професионална квалификация за личностна и професионална реализация на учащите в съответствие с потребностите на икономиката и пазара на труда и в интерес на социалното включване и развитието на обществото. Основните приоритетни области са свързани с усвояването на основни и универсални знания и умения, технологична и дигитална грамотност, адекватни професионални умения за настояща и адаптивност за бъдеща заетост; високо качество на преподаването; общата отговорност на ПОО и бизнеса за подготовката и реализирането на учебните програми и за напредъка на системата; гъвкавите „пътеки на учене“ по професии, търсени на пазара на труда и иновативните модели на институционално сътрудничество.

7.4. Развитие и модернизирание на структурата и съдържанието на ПОО

Дейности и мерки:

- Насърчаване формирането на професионални умения
 - Създаване на предпоставки за подготовка и формиране на професионални умения в прогимназиален етап, включително и като превантивни и коригиращи мерки срещу отпадане от образование и обучение, в рамките на занимания по интереси и др.;
 - Повишаване ролята на ключовите и универсалните умения и компетентности в ПОО;
 - Разработване на модели за предлагане на формирането на професионални умения на степени, надграждащи средно образование; Формиране на „кратки пътеки“ във висше образование за специалисти с професионална квалификация;
- Сътрудничество с бизнеса за разработване на учебна документация и учебни и изпитни материали и предлагане на професионално образование и обучение
 - Създаване на предпоставки и разработване на инструменти и механизми за работещи и устойчиви партньорства с активното участие на бизнеса на секторно

- ниво при създаването/актуализирането на учебно съдържание, учебни (вкл. и е-версии) и изпитни материали;
- Финансиране на ученически практики и изграждане/поддържане на платформи и бази-данни за осъществяване на връзка между бизнес и образование за реализиране на стажове и практики на национално, регионално, местно и секторно ниво; Обвързване на практическото обучение с формиране на умения в реална работна среда и извън системата на дуално обучение;
 - Осигуряване разнообразни и гъвкави „пътеки“ и „изходи“ към пазара на труда:
 - Предлагане на ПОО по „технически специалности“ с възможност за бърза и непосредствена реализация на пазара на труда, включително и в рамките на дуалната система на обучение;
 - Образователни пътеки, съчетаващи висока общообразователна подготовка, широкопрофилна професионална подготовка и дигитални умения на високо ниво, подходящи за нововъзникващи и високотехнологични производства;
 - „Учебни пътеки“ с цел оставане в образователна среда или за повторно връщане към учене чрез професионално обучение за застрашени от отпадане или преждевременно напусналите училище, включително от възрастовата група 16+;
 - „Интегрирани обучителни „пакети“, съчетаващи възможностите на образователната система (материална база, преподаватели, партньорства с бизнеса със специален фокус към дуалната форма на обучение) с активните мерки на пазара на труда и мерките за социално подпомагане;
 - Разработване на гъвкави учебни програми и форми на обучение, вкл. разширяване на прилагането на модулната организация на професионалната подготовка; Осигуряване на система, която гарантира последователност в обучението по част от професия до покриване на изискванията за квалификация по съответната професия чрез модулни програми;
 - Създаване на нови и иновативни институционални модели на партньорство и сътрудничество:
 - Разработване на партньорски формати, мрежи и съвместни инициативи между професионални гимназии (напр. – две бази – една гимназия), други обучаващи институции в професионалното обучение, висшите училища и бизнеса;
 - Модернизиране на системата за предоставяне на ПОО, вкл. и чрез създаване на „центрове за иновации“ или „центрове за върхови постижения“ в ПОО;

- Осигуряване на постоянен и ефективен механизъм за координирано взаимодействие на всички заинтересовани страни за образование и обучение на възрастни, вкл. в изпълнение на европейската инициатива „Пътеки за повишаване на уменията“ на възрастни учащи.

7.5. Изграждане на система за управление на качеството

Дейности и мерки:

- Създаване и прилагане на инструментариум за осигуряване на качеството, включително за външна оценка и обратна връзка от заинтересованите страни, вкл. разработване на методология и осъществяване на дейности за проследяване на реализацията на завършващите ПОО;
- Създаване на база данни за проследяване на последващата професионална реализация на лицата, включени в програми за субсидирана заетост и въвеждане на механизъм за усъвършенстване на предлаганите от бизнеса обучения на място и придобиване на умения по част от професия;
- Повишаване капацитета на заинтересованите страни на системно и институционално ниво: учители, преподаватели, институции в системата на ПОО, работодатели;
- Осигуряването на качеството в професионалното обучение за възрастни въз основа на системи за акредитиране (или друга подходящи), последващо процеса на лицензиране или класиране. Финансиране на обучения, базирани на краткосрочни прогнози за потребностите на пазара на труда или др.;
- Разработване на методология/и за мониторинг и на индикатори за напредъка на системата на ПОО.

7.6. Привличане и задържане на учители и преподаватели в професионалното образование и обучение и повишаване на квалификацията и компетентностите им

Дейности и мерки:

- Разработване на комплекс от мерки и/или създаване на система/национална програма/механизъм за кариерно развитие и повишаване на компетентности на учителите по професионална подготовка и обучаващите в ЦПО:

- Създаване на система за регулярно проучване на нуждите от обучения, въз основа на която да се предлагат квалификационни програми, отговарящи на реалните потребности на учителите и преподавателите в системата на ПОО;
- Създаване на финансови и административни механизми за привличане на млади учители и преподаватели по професионална подготовка в системата на ПОО;
- Създаване на механизми за партньорство и споделяне на отговорностите за професионалната подготовка и реализация на преподавателите в ПОО между институциите в системата на ПОО, висшите училища, браншовите организации, висшите училища за поддържане на висока квалификация на учителите в съответствие с технологичните новости; Осигуряване на възможности за допълваща квалификация с активното участие на бизнеса, както и на възможности за продължаващо обучение на учители в реална работна среда;
- Регламентиране на възможности специалисти от предприятия, научни работници и преподаватели от висши училища да осъществяват част от обучението по високотехнологичните професии;
- Създаване на условия за обмен на кадри или създаване на мобилни групи преподаватели;
- Повишаване квалификацията на учителите в професионалните гимназии и преподавателите в ПОО във всички обучаващи институции за работа с възрастни ученици, вкл. и чрез създаване на партньорства между професионални гимназии и университети.
- Насърчаване на обмяната на опит чрез трансгранична мобилност.

7.7. Постигане на динамично съответствие между търсени и предлагани умения: Професии и държавни образователни стандарти за придобиване на професионална квалификация

Дейности и мерки:

- Преразглеждане на структурата, съдържанието, условията за поддържане, критериите за актуализацията на Списъка на професиите в професионалното образование и обучение (СППОО); Преразглеждане на обвързаността между класификатори на области на образованието, икономически области, длъжности и професии;

- Създаване на механизми за систематично, бързо и гъвкаво реагиране на потребностите на пазара на труда от нови умения, разработване на съответстващите им професионални квалификации на секторно ниво, както и на механизъм за периодично осъвременяване на квалификациите в ПОО; Регулиране придобиването на „част от професия“;
- Улесняване хоризонталната и вертикалната проходимост в системата на ПОО чрез съответното реструктуриране на (част от) специалностите и професиите;
- Усъвършенстване на методологията за разработване на държавните образователни стандарти (ДОС) с цел постигане на по-пълно съответствие на стандартите с изискванията на работодателите;
- Подобряване на междуинституционалното сътрудничество и опростяване на наличните механизми за взаимодействие:
 - Преразглеждане механизма за разработване на държавните образователни стандарти (ДОС) и отговорностите на заинтересованите страни с оглед предприемане на последващи законодателни и организационни мерки за оптимизиране, включително чрез въвеждане на възможности за електронни съгласувателни и консултационни процедури;
 - Създаване на механизми, стимулиращи включването на реалния бизнес в процесите по разработване и актуализиране на СППОО и ДОС и редовното актуализиране на учебните планове и програми, и на националните изпитни програми в съответствие с промените в ДОС;
 - Прилагане на работещи инструменти или подходи, разработени във формата на европейското сътрудничество като Европейската квалификационна рамка, EQAVET, ECVET, ESCO⁴ и др.

⁴ EQAVET – European Quality Assurance in Vocational Education and Training; ECVET – European Credit System for Vocational Education and Training; ESCO - European Skills/Competences, Occupations and Qualifications

7.8. Развитие на дуалната система на обучение

Дейности и мерки:

- Създаване на нормативни и организационно-административни предпоставки за преминаване от пилотна дейност към политика;
- Създаване на база данни с предприятия, включени в дуалната система на обучение;
- Разработване на програма за обучение на наставници и осигуряване на възможности за продължаващо професионално развитие на наставниците;
- Надграждане на функциите на дуалното обучение, вкл. и за улесняване на достъпа до професионално образование и обучение на лица над 16 години, преждевременно напуснали или отпаднали от училище;
- Изграждане на капацитет за организационно развитие и подпомагане на партньорствата училище-работодатели на местно и национално ниво;
- Осигуряване на финансови средства за разширяване обхвата на дуалната система на обучение чрез национално финансиране и съфинансиране чрез Европейските структурни фондове, вкл. и увеличаване на публичността и информираността за предприетите действия;
- Прилагане на европейски инструменти и участие в международни формати на сътрудничество: рамка за качеството, платформи за сътрудничество и др.

Приоритетна област III: Устойчиво и ефективно управление и координиране на системата

Професионалното образование и обучение е един от сегментите на политиката по образование, но също така и елемент от политиките по заетост, икономическо и регионално развитие. Това стратегическо положение превръща една силна и добре развита ПОО система във важен фактор за социално и икономическо развитие и растеж в дадена страна. Изграждането и управлението на такава система изисква на първо място правилното позициониране на ПОО в една съгласувана образователна политика, която обхваща ученето във всичките му степени и форми, и на второ – ефективно управление и финансиране и споделяне на отговорности и синхронизирани дейности между всички заинтересовани страни.

7.9. Комплексен подход в политиката по ПОО в контекста на ученето през целия живот; Усъвършенстване на системата за управление на професионалното образование и обучение и създаване на капацитет на всички нива и във всички фази: планиране, изпълнение, мониторинг, финансиране

Дейности и мерки:

- Рационализиране и актуализиране на нормативната рамка и административните документи:
 - Актуализиране на нормативната рамка при отчитане спецификата на професионалното образование и обучение; Установяване на практика законодателните изменения да се предхождат от цялостен преглед: Ex-post оценка на въздействието на досега съществуващата законодателна рамка (неизчерпваща се само със ЗПОО) и ex-ante – на предстоящи законодателни промени; Установяване на практика за текущо наблюдение на действието и вътрешната съгласуваност на законодателните инициативи и на приети разпоредби и оценка на съответствието му с поставените цели;
 - Разработването на методология за мониторинг и оценка на качеството на предлагането и на напредъка на системата на ПОО и своевременно привеждане на законодателството в съответствие с резултатите от мониторинга;
 - Прилагане на системен, комплексен подход и постигане на баланс и съгласуваност между вътрешните аспекти на ПОО, между ПОО и останалите под-системи в образованието, между образователната и близките до нея секторни политики;
 - Ориентиране на планирането и изпълнението към изходящи индикатори: постигането на резултати от ученето.
- Преразглеждане и регламентиране на промени в ролите и отговорностите на заинтересованите страни, както и на механизмите за комуникация, координация, сътрудничество и допълване на всички етапи от реализирането на политиката по ПОО: планиране, изпълнение, мониторинг.
 - Надграждане на функциите на МОН по подsigуряване на учебната организация и съдържание с функции и организационно-административен капацитет по

формиране и изпълнение на секторна политика в сътрудничество с останалите отговорни институции;

- Засилване експертизата и административния капацитет на НАПОО в сферата на модернизирани и актуализирани Списъка на професиите в ПОО, разписване на ДОС като единици резултати от учене и последващи инструменти, квалификации и списък на професиите;
- Развиване капацитета на Министерството на труда и социалната политика (МТСП) в сътрудничество с Агенцията по заетостта, НАПОО и МОН като ключова институция в провеждането на държавната политика в областта на професионалното образование и обучение, отговорна за обучението на заети и безработни лица и за определяне на потребностите от квалифицирана работна сила чрез анализ на тенденциите в развитието на пазара на труда;
- Определяне на нови отговорности на отрасловите министерства в контекста на развитието на икономиката;
- Създаване на работещи механизми за прилагането на стратегически решения по вертикалата: централно ниво – регионално ниво – местно (общинско) ниво (top-down), както и възможностите за прилагане на иновативни практики на национално/системно ниво (bottom-up);
- Създаване на административно-организационни условия за наблюдението на системата, подsigуряването ѝ с данни, събирани на системен принцип, както и тяхното анализиране, като основен принцип за вземането на информирани политически решения;
- Повишаване на капацитета на представители на заинтересованите страни на национално, регионално и местно ниво.

7.10. Партньорство и координиране в ПОО. Съгласуване с други политики в социално-икономическия сегмент

Дейности и мерки:

- Регламентиране на синхронизирането на усилията на МОН и МТСП с тези на отрасловите министерства и работодателите с цел идентифициране на потребностите на пазара на труда от специалисти в съответните сфери, напр. чрез създаване на подходяща интегрирана информационна система за проучване потребностите на пазара на труда и ориентиране предлагането и качеството в ПОО към тях;

- Създаване и поддържане на формати на партньорство между образование и бизнес и споразумения за сътрудничество между МОН, НСИ, НОИ, МТСП и Агенцията по заетостта за взаимен обмен на данни, както и тяхното анализиране и използване на формиране на секторни политики;
- Създаване на постоянно действащи формати за консултиране на секторната политика – Консултативен съвет по професионално образование по професионално образование или други формати;
- Разработване на синхронизирани и интегрирани дейности и мерки на системата на образование и обучение и тези за пазара на труда, икономиката, както и партньорства с неправителствения сектор, социалните партньори и други участници в дейности за учене през целия живот.

7.11. Подобряване на функционирането и крайните резултати в системата на ПОО чрез целенасочени финансови политики

Дейности и мерки:

- Ориентиране на финансирането към постиженията от образователния процес и към критерии, свързани с потребността от съответната квалификация, с качеството на обучението и приноса на училището за развитието на учениците, както и с реализацията на учащите;
- Споделяне на финансирането между публични средства, средства на работодателите и средства на учащите;
- Създаване на национални и секторни фондове за професионално образование и обучение/професионална квалификация, в които се акумулират публични средства и такива от работодатели и други частни средства;
- Използване на проектното финансиране (по двустранни проекти, както и по линия на Европейските структурни фондове и Еразъм+) в синхрон с бюджетното финансиране в подкрепа на съгласуваните приоритети и реформи в областта на ПОО.

8. ОЧАКВАНО ВЪЗДЕЙСТВИЕ ОТ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА

1) За учащите: в краткосрочен план - постигане на знания и умения за преход към по-високи нива на знания и степени на образование и към пазара на труда; в дългосрочен план – формиране на широкоспектърни универсални и професионални умения за ориентиране и поддържане на заетост в комплексна, дигитализираща се и динамична работна среда.

2) За работодателите: подпомагане конкурентоспособността, производителността на труда и стимулиране на иновациите;

3) За икономиката и обществото като цяло: повишаване качеството на човешкия капитал от способни, активни, ангажирани граждани; създаване на качествени работни места, заетост и атрактивни предимства за привличане на инвестиции; намаляване риска от бедност и социално изключване; повишаване на брутния вътрешен продукт и растежа на икономиката.

Очаквани резултати по Приоритетни области:

Приоритетна област I: Информиран избор, достъп и участие на ученици и възрастни учащи в ПОО в контекста на ученето през целия живот

- Постигане на балансиран прием по специалности, подготвящи кадри, търсени от местната, регионалната и националната икономика;
- Намален брой отпадащи от училище и/или привлечени обратно към обучение учащи в риск, учащи със специфични образователни потребности и възрастни учащи;
- Увеличено участие на възрастни в ПОО.

Приоритетна област II: Качествено професионално образование и обучение в съответствие с потребностите на пазара на труда

- Осъществяван годишен мониторинг за напредъка на системата на ПОО.
- Модернизирана инфраструктура и повишен потенциал за партньорства и иновации в ПОО.
- Разработен набор от дейности или система/национална програма за обучение на учителите по професионална подготовка;
- Създадени процедури за приоритетно разработване/актуализиране на ДОС за професии, за които има потребност от кадри на пазара на труда и за нововъзникващи професии.

- Увеличен брой на училищата, ЦПО, учениците и предприятията, включени в системата на дуалното обучение;
- Повишаване на относителния дял на реализираните се на пазара на труда от завършващите ПОО.

Приоритетна област III: Устойчиво и ефективно управление и координиране на системата

- Актуализирана нормативна рамка за подsigуряване на съгласуваност между ПОО, останалите подсистеми в образованието, както и другите секторни политики;
- Създаден капацитет и оптимизиран формат на управление и координиране на системата;
- Създаден механизъм за финансово управление на системата, основаващ се на резултатите от обучението.

9. ФИНАНСИРАНЕ

Финансирането на дейностите ще се осъществява от различни източници в зависимост от отговорните институции за изпълнение на съответните мерки в плана за действие. Средствата ще се осигуряват от държавния бюджет чрез бюджетите на отговорните институции за изпълнение на стратегията, чрез национални програми и/или чрез Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, Оперативна програма „Региони в растеж“, европейски програми Еразъм +, Програмата на ЕС за подкрепа на структурни реформи и др.

За изпълнението на инициативи, свързани с участието на партньори, могат да бъдат сключвани споразумения за определяне на конкретните ангажименти на страните, както и за тяхното финансиране.

10. НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО И ОТЧИТАНЕ

За постигане целите на актуализираната стратегия в шестмесечен срок след утвърждаването ѝ се разработва и приема (на същото институционално ниво) План за

изпълнението на дейностите във времеви график с посочване на институциите, източниците на финансиране и очакваните резултати.

Наблюдението, контролът и отчитането се осъществява от Национална стратегическа група под ръководството на Министерството на образованието и науката, която включва представители на Министерството на труда и социалната политика, Министерството на икономиката и енергетиката, Министерството на културата, Министерството на младежта и спорта, Министерството на земеделието и храните, Министерството на правосъдието, Министерството на регионалното развитие, Министерството на здравеопазването, Националния статистически институт, Националната агенция за професионално образование и обучение, Агенцията по заетостта, Изпълнителна агенция ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“, национално представените организации на работодателите и на работниците и служителите.

Задачите на *Националната стратегическа група* са:

1. Отчитане на изпълнението на План за действие за периода 2015-2017 година (вкл. и за 2018 г.);
2. Изготвяне на мониторингови доклади за определяне на степента на изпълнение на целите и проследяване на ефективността;
3. Разработване на План за действие за периода 2019 -2021 година;
4. Координация на изпълнението на оперативните документи (планове за действие и мониторингови доклади);
5. Изготвяне на доклади до Министерския съвет за състоянието на изпълнението на Планове за действие за периода 2015-2017 (вкл. и за 2018 г.) и 2019 -2021 г.

Националната стратегическа група осъществява присъствени срещи поне веднъж в годината за междинно отчитане на степента на постигане на целите, като текущото наблюдение се осъществява чрез електронна координация и комуникация.